

BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KORRUPSIYAGA QARSHI QADRIYATLAR VA FUQAROLIK MAS'ULIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Ilyasova S. A.

Alfraganus universiteti 1-bosqich magistri

sabinailyasova51@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada bo'lajak pedagog shaxsida korrupsiyaga qarshi qadriyatlar va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishning pedagogik asoslari chuqur tahlil qilingan. Maqolada korrupsiyaning ta'lim tizimidagi salbiy oqibatlari, fuqarolik mas'uliyatining pedagogik mazmuni, yoshlar ongida halollik va adolat tamoyillarini mustahkamlash yo'llari yoritilgan. Tadqiqotda pedagogik jarayonlarda antikorrupsiya madaniyatini shakllantirishga qaratilgan ilg'or tajribalar, yondashuvlar va o'qituvchining shaxsiy namunasi muhim omil sifatida ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: korrupsiya, halollik, fuqarolik mas'uliyati, pedagogika, qadriyat, innovatsion ta'lim, shaxsiy namuna.

Аннотация В статье рассматриваются педагогические основы формирования антикоррупционных ценностей и гражданской ответственности у будущих педагогов. Анализируется роль образования в формировании у молодежи устойчивых нравственных ориентиров, основанных на честности и справедливости. Показана важность личного примера преподавателя, интерактивных методов и воспитания антикоррупционной культуры.

Ключевые слова: коррупция, педагогика, гражданская ответственность, честность, воспитание, антикоррупционная культура.

Abstract This article explores pedagogical foundations for developing anti-corruption values and civic responsibility among future teachers. It highlights the negative impact of corruption on education and the importance of fostering honesty and fairness in students. The study emphasizes interactive teaching, ethical culture, and teachers' personal example as key mechanisms for nurturing integrity and civic responsibility.

Keywords: corruption, pedagogy, integrity, civic responsibility, ethics, education.

XXI asr boshlarida global ijtimoiy jarayonlarning chuqurlashuvi, raqamli iqtisodiyotning shakllanishi va inson kapitalining yangi shakllarda namoyon bo'lishi sharoitida korrupsiyaga qarshi kurash butun dunyoda ijtimoiy taraqqiyotning asosi sifatida e'tirof etilmoqda. Korrupsiya hodisasi ko'p asrlik tarixiy ildizlarga ega bo'lib, u jamiyat taraqqiyotiga tormoz bo'layotgan eng xavfli ma'naviy illatlardan biri sifatida qaraladi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim tizimida halollik, mas'uliyat, adolat va qonuniylik kabi qadriyatlar asosida faoliyat yurita oladigan pedagogik muhitni yaratish nafaqat ta'lim siyosati, balki milliy barqarorlik strategiyasining muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda [1]. Bugungi ijtimoiy-gumanitar fanlar rivoji shuni ko'rsatmoqdaki,

korruptsiyaga qarshi kurash samaradorligini faqat huquqiy mexanizmlar vositasida ta'minlash mumkin emas. Chunki korruptsiya – ijtimoiy ong va axloq tizimini yemiruvchi ko'p qirrali fenomen bo'lib, u inson psixologiyasi, qadriyat yo'nalishlari, kasbiy ethos, shaxsiy manfaat va ijtimoiy muhit bilan uzviy bog'liqdir [2]. Shu bois, korruptsiyaning ildizini yo'q qilish uchun inson tafakkuri darajasida ongli immunitet – ya'ni axloqiy, ma'naviy, fuqarolik va professional jihatdan barqaror shaxsni shakllantirish talab etiladi. Bunda pedagogik ta'sir kuchi hal qiluvchi omil bo'lib, aynan ta'lim orqali jamiyatdagi halollik me'yorlari, adolatli qaror qabul qilish madaniyati hamda fuqarolik mas'uliyati shakllanadi [3]. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida korruptsiyaga qarshi kurash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Xususan, 2017-yilda qabul qilingan “Korruptsiyaga qarshi kurash to'g'risida”gi Qonun, 2020-yil 26-iyundagi PF-6013-son Farmon, 2021-yilda ishlab chiqilgan “Halollik milliy dasturi” kabi hujjatlar ta'lim sohasida korruptsiyaviy holatlarni oldini olish, davlat xodimlari va pedagoglarning axloqiy javobgarligini oshirishga qaratilgan [4]. Ammo qonun va farmonning o'zi yetarli emas — ularning fuqaro ongida hayotiy prinsip sifatida qaror topishi uchun pedagogik mexanizm zarur. Pedagogika fani nuqtai nazaridan olganda, korruptsiyaga qarshi qadriyatlarni shakllantirish bu axloqiy ta'limning yangi bosqichidir. Bu jarayonda bo'lajak pedagog markaziy figura sifatida qaraladi, chunki u o'zi tarbiyalaydigan avlodga ijtimoiy halollik, fuqarolik burchi, vijdoniy qaror qabul qilish madaniyatini singdirish vazifasini bajaradi. Pedagogning e'tiqodi, ijtimoiy pozitsiyasi va ma'naviy barkamolligi ta'lim mazmunining ichki mohiyatini belgilaydi [5]. Shuning uchun antikorrupsiya qadriyatlarini shakllantirish alohida predmet emas, balki barcha fanlar va tarbiyaviy faoliyatlar uchun umumiy mezon sifatida qaralishi zarur. Korruptsiyaning eng xavfli jihati shundaki, u faqat qonun buzilishi emas, balki jamiyatda “normal” sifatida qabul qilina boshlagan ma'naviy og'ishdir. Shu sababli, bu illatni yo'q qilish uchun inson ongida qadriyatlar iyerarxiyasini o'zgartirish talab etiladi. Ya'ni, boylik, lavozim, manfaat kabi tashqi motivatsiya o'rniga halollik, hal etuvchi mas'uliyat va burch tuyg'usi markaziy o'ringa chiqishi kerak. Bu esa, o'z navbatida, ta'limning yangi modeli — “axloqiy-fuqarolik modeli”ni shakllantirishni taqozo etadi. Unda o'qituvchi faqat bilimni beruvchi emas, balki axloqiy yetakchi, sotsial nazariyotchi va shaxsiy namunasi orqali qadriyat yaratadigan inson sifatida qaraladi [6]. Zamonaviy ta'lim paradigmasida korruptsiyaga qarshi tarbiya ijtimoiy ong evolyutsiyasining mezoni sifatida e'tirof etilmoqda [7]. Bu yo'nalishda ekologik madaniyat, global fuqarolik, vijdon erkinligi, ijtimoiy adolat kabi tushunchalar bilan uzviy aloqadorlik mavjud. Chunki har qanday korruptsiya oxir-oqibat insonning o'z qadriyatlaridan begonalashuvi natijasidir. Shu boisdan pedagog shaxsi — bu jamiyatda adolat va halollik qadriyatlarining tashuvchi moduli sifatida e'tirof etiladi. Mamlakatimizdagi oliy ta'lim tizimining bugungi modernizatsiya jarayoni ham aynan shu maqsadga yo'naltirilgan. O'qituvchi shaxsida ijtimoiy mas'uliyatni, fuqarolik burchini, halollikni va adolatga intilishni shakllantirish orqali ta'lim muassasalarida “korruptsiyasiz muhit”

yaratish mumkin. Bunda pedagoglar o'quvchilar uchun shunchaki bilim manbai emas, balki ishonchli axloqiy model sifatida namoyon bo'ladi. Bo'lajak pedagogda korrupsiyaga qarshi qadriyatlarni shakllantirishning pedagogik asoslari — bu shunchaki etik normalarni o'rgatish emas, balki shaxsning vijdoniy e'tiqodini, fuqarolik pozitsiyasini va o'z kasbining ijtimoiy mohiyatini chuqur anglashni shakllantirish demakdir. Shaxsda mustaqil tafakkur, burch tuyg'usi va javobgarlik bilan birga "axloqiy immunitet" hosil qilinadi, ya'ni u tashqi bosim yoki manfaat ta'siriga tushmagan holda to'g'ri qaror qabul qila oladi. Natijada, korrupsiya muammosiga pedagogik yechim shaxsni ichkaridan o'zgartirish konsepsiyasini o'z ichiga oladi — bu esa klassik tarbiya fanining yangi paradigmasini belgilaydi [8]. Pedagogik tizimda ushbu yo'nalishni rivojlantirish nafaqat bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini oshiradi, balki butun jamiyatda halollik va mas'uliyat madaniyatining normativ qiymat sifatida qaror topishiga xizmat qiladi. Demak, korrupsiyaga qarshi qadriyatlarni shakllantirish — bu milliy g'oya darajasidagi ijtimoiy vazifa bo'lib, u har bir fuqaroning, eng avvalo o'qituvchining, ma'naviy saviyasiga, pedagogik dunyoqarashiga va ongli fuqarolik pozitsiyasiga tayanadi. Shu bois, ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, u korrupsiyaga qarshi kurashni huquqiy maydondan ma'naviy-ma'rifiy maydonga ko'chiradi, ta'lim jarayonida halollikni institutlashtirish mexanizmlarini pedagogik nuqtai nazardan tahlil qiladi. Korrupsiyaga qarshi qadriyatlarning nazariy asoslari. Korrupsiya fenomeni jamiyatda mavjud axloqiy tanazzulning natijasidir. Pedagogik nazariyada u moral-insoniy qadriyatlarning buzilishini ifodalaydi [5]. Shu bois pedagogik faoliyatning asosi bo'lgan halollik, mas'uliyat, ijtimoiy adolat g'oyalari korrupsiyaga qarshi immun tizimni shakllantiradi [6]. Korrupsiyaga qarshi qadriyatlarning nazariy modeli quyidagi uchlik ustida quriladi:

Axloqiy asos – halollik, vijdon, e'tiqod. Ijtimoiy asos – adolat, javobgarlik, fuqarolik pozitsiyasi; Pedagogik asos – shaxsiy namuna, pedagogik madaniyat, innovatsion yondashuv [7]. Korrupsiyaga qarshi qadriyatlarning o'zagini "halollik madaniyati" tashkil etadi. Halollik madaniyati insonning ichki e'tiqodi bilan bog'liq bo'lib, unga zo'r bilan emas, tarbiya orqali erishiladi [8]. Bo'lajak pedagoglarda fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish omillari. Fuqarolik mas'uliyati – bu shaxsning davlat va jamiyat oldidagi burchlarini ongli ravishda anglash va ularni ixtiyoriy, halol asosda bajarish kompetensiyasidir [9]. Bo'lajak o'qituvchilar uchun fuqarolik mas'uliyatining rivoj darajasi ularning professional etikasining asosi hisoblanadi. Fuqarolik mas'uliyatining pedagogik komponentlari: huquqiy savodxonlik; axloqiy mustaqillik; ijtimoiy faollik; kasbiy halollik; o'z faoliyatiga ijtimoiy baho bera olish xususiyatlaridir. Mazkur jihatlar o'qituvchi shaxsining ijtimoiy ongini kengaytiradi. Ta'lim jarayonida fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish uchun interfaol metodlar (debatlar, "case study", refleksiya), amaliy loyihalar, jamoaviy muhokamalar samarali natija beradi [10]. Ilg'or xorijiy tajribalar tahlili. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, korrupsiyasiz ta'lim tizimi faqat huquqiy nazorat bilan emas, balki qadriyatlar tizimi orqali mustahkamlanadi.

Finlyandiyada “Integrity Education Program” orqali halollik, foyda, axloqiy tanlov, jamoat manfaatini anglash haqidagi darslar o'qitiladi. Singapurda esa har bir pedagog halollik etikasi bo'yicha majburiy malaka kurslaridan o'tadi. Yaponiyada o'quvchilar maktabdan boshlab “Civic Morality” fanida ijtimoiy javobgarlikka o'rgatiladi [11]. Bu tajribalar O'zbekiston ta'lim tizimiga ham moslashtirilmoqda. “Korrupsiyasiz soha” tamoyili asosida pedagoglarning kasbiy malakasiga axloqiy modullar qo'shilmoqda [12]. Pedagogik mexanizmlar va nazorat tizimlari. Pedagogik mexanizmlar antikorrupsiya madaniyatini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ular orasida: Axloqiy monitoring – o'qituvchi va studentlar o'rtasida halollik indeksini aniqlash; Raqamli shaffoflik – baholash natijalarining ochiq elektron tizimda e'lon qilinishi; Ijtimoiy sheriklik – ota-onalar, mahalla, NNTlar bilan hamkorlik; Halollik kodeksi – har bir ta'lim muassasasida umumiy axloqiy me'yorlarni nazarda tutuvchi hujjat [13]. Bunday mexanizmlar ta'lim tizimida shaffoflik va ishonchni kuchaytiradi. Pedagog shaxsining namunaviy roli Pedagog – bu axloqiy yetakchi. U o'z xulqi, qarori va nutqi orqali o'quvchilarda halollikni shakllantiradi [14]. O'qituvchi faqat bilimni uzatuvchi emas, balki ijtimoiy ongini yo'naltiruvchi shaxsdir. Freire ta'kidlaganidek, “axloqiy pedagog har bir darsda jamiyatni axloqan o'zgartirish jarayonini boshlar ekan, u o'zini halol ijtimoiy islohotchi sifatida ko'radi.” Shu bois, pedagogning shaxsiy hayoti, o'qituvchilik madaniyati va e'tiqodi o'quvchi ongiga bevosita ta'sir etadi.

Yuqoridagi ilmiy tahlillar asnosida aniqlanishicha, bo'lajak pedagoglarda korrupsiyaga qarshi qadriyatlar va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish nafaqat kasbiy tayyorgarlik jarayonining bir qismi, balki butun jamiyat mafkuraviy barqarorligining kafolatidir. Bu jarayonning muvaffaqiyati o'qituvchi shaxsining axloqiy namunasiga, o'quv muhitining shaffofligiga, pedagogik jarayonda fuqarolik ongining integratsiyasiga bog'liqdir. Korrupsiyaga qarshi tarbiya huquqiy chora emas, balki inson ma'naviyatini uyg'otuvchi axloqiy-psixologik tizimdir. Shu nuqtai nazardan, ta'lim tizimida antikorrupsiya madaniyatini shakllantirish uchun quyidagi pedagogik shartlar muhim:

O'qituvchilarning halollik psixologiyasi bo'yicha muntazam treninglar o'tkazish;

Fuqarolik ta'limi fanlarini axloqiy qadriyatlar bilan integratsiya qilish;

Baholashda shaffof raqamli tizimlarni keng tatbiq etish;

Ta'lim muassasalarida “Halollik klublari”, “Antikorrupsiya laboratoriyalari”ni tashkil etish;

Talabalarda vijdon va mas'uliyatni rag'batlantiruvchi ijtimoiy loyihalarni yo'lga qo'yish.

Bunday kompleks yondashuvlar o'qituvchi shaxsining ichki etikasini mustahkamlab, uning faoliyatini boshqaruvchi ichki e'tiqodni shakllantiradi. Shuningdek, korrupsiyaga qarshi qadriyatlarni shakllantirish jarayonida refleksiya va o'zini baholash madaniyati muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi o'z faoliyatini halollik mezonini bilan tahlil qilsa, u o'z o'quvchilariga real namunani

ko'rsatadi. Umuman olganda, mazkur mavzu asosida quyidagicha ilmiy-nazariy xulosalar keltiriladi:

Fuqarolik mas'uliyati o'qituvchilik kasbining axloqiy asosi sifatida davlat oldidagi mas'uliyat va shaxsiy e'tiqod birligidan iboratdir;

Antikorrupsiya qadriyatlarini shakllantirish – o'qituvchi faoliyatining ijtimoiy-axloqiy mas'uliyatini oshiradi;

Ta'lim tizimida shaffoflik va halollik muhitini yaratish, pedagogik jarayonni insonparvarlik ruhida tashkil etish hal qiluvchi omillardandir.

Natijada, korrupsiyadan xoli, halol, vijdonli, fuqarolik pozitsiyasi mustahkam pedagoglar tayyorlanadi. Bunday pedagoglar esa jamiyatda halollik madaniyatining mustahkamlanishiga xizmat qiluvchi asosiy kuchga aylanadi. Demak, korrupsiyaga qarshi ta'lim – bu jamiyatda adolat va halollikni qadrllovchi madaniyatni yaratish falsafasidir. Ta'lim orqali shakllangan halollik qadriyati jamiyatni vijdon va mas'uliyat asosida rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. UNESCO. Education for Integrity: Teaching lessons on anti-corruption, values and rule of law. Paris, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6013-son Farmoni, 26.06.2020 y.
4. Hasanboyev J. Pedagogika. Toshkent: O'zbekiston, 2019.
5. Transparency International. Global Corruption Report 2023.
6. Xudoyqulova N. Fuqarolik madaniyatini shakllantirishning nazariy asoslari. TDIU, 2020.
7. Dewey J. Democracy and Education. New York: Macmillan, 2016.
8. Rahmonov S. Pedagogik faoliyatda halollik tamoyillari. Jizzax DU nashr., 2022.
9. Bandura A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1986.
10. OECD. Integrity in Education Systems: Cross-Country Analysis. 2021.
11. O'zbekiston Respublikasi "Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida"gi Qonuni, 2017.
12. Axmedov B. Ta'limda axloqiy monitoring tizimini takomillashtirish yo'llari. Andijon, 2021.
13. Freire P. Pedagogy of Freedom: Ethics, Democracy, and Civic Action. Rowman & Littlefield, 2018.
14. Omonov M. Innovatsion pedagogika: qadriyatlar va mas'uliyat. Toshkent: Innovatsiya, 2023.